

вчинках керуються не тільки і не стільки своїм розумом. Домінуюче значення у прийнятті рішень належить внутрішнім інтуїтивним переконанням, а подекуди й упередженням, котрі у підсумку своєму формують систему моральних норм окремої людини. Цю думку, одним з перших теоретично обґрунтував та представив на розсуд наукової спільноти, американських соціолог та психолог Дж. Гайдт. Разом зі своїми учнями він розробив велику кількість моральних дилем, на прикладі яких показав, що моральні переконання продукує не раціональна моральна свідомість, а емоційна інтуїція. Завдяки їй формується система переконань та упереджень, котрі потребують раціонального обґрунтування. При цьому, як доводить вчений, моральні переконання та упередження не виникають випадково, а постають культурними продуктами, котрі діти засвоюють разом з мовою до 6-9 років. Як наслідок, у підлітковому віці вони стають універсальними представниками своєї культури. Інакше кажучи, моральні інтуїції є повністю детермінованими суспільством і культурою, залежать від класової приналежності, історичної епохи психологічних особливостей кожної особистості.

Інтуїтивний підхід Дж. Гайда, повністю не спростовує когнітивного підходу, між тим надає цілий ряд уточнень, котрі можуть і повинні враховуватися при дослідженні міжкультурної та національної взаємодії. Не менш цікавими та плідними вони можуть стати при дослідженні колективної пам'яті та її ролі в процесі формування національної ідентичності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Haidt, J. (2001) The emotional dog and its rational tail: A social intuitionist approach to moral judgment. *Psychological Review*. Vol. 108 (4), 814-834. doi: 10.1037/0033-295X.108.4.814
2. Haidt, J. (2007) The New Synthesis in Moral Psychology. *Science*. Vol. 316, 5827, 798-1002. doi: 10.1126/science.1137651
3. Kryvda N., Storozhuk S., Hoyan I., Fedyk O., *Worldview and ideological priorities of modern society: ukrainian and euro-atlantic context (Світоглядуні та ідеологічні пріоритети сучасного суспільства: український та євроатлантичний контекст). Ideology and Education in Post-Soviet Countries. № 2 (13), 2019, pp. 91-109.*
4. Storozhuk S., Goyan I. *Socio-Cultural and Ideological Preconditions of Gender Equality / Future human image. 2017. Vol. 8.С. 149-159.*
5. Гоян І., Сторожук С. Вплив віртуальної реальності на самоактуалізацію тинейджерів: антропологічний вимір. *Антропологічні виміри філософських досліджень. 2016. Вип. 9. С. 17-28*

ЦІННІСТЬ ПРАВ ЛЮДИНИ В ЕПОХУ СУЧАСНОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЙНОЇ КРИЗИ

Наталія МОРСЬКА

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

«Я народився людиною... Живу...

Я відчуваю біль, коли мені роблять боляче...

Я можу виразити свої погляди...

Виразити словом, поведінкою, емоціями...

Це цінності, які належать мені вже тому, що я народився людиною.

Чи є потреба в тому, щоб ці цінності захищати?

Виявляється є...» [1, с.12]

Сучасна цивілізація характеризується глобальною кризою, яка поширена на усі сфери суспільного життя і становить загрозу й для самої людини як біосоціальної істоти. Сьогодні, коли планету паралізувала пандемія COVID-19, у цивілізаційному просторі спостерігаємо особливе загострення і поглиблення глобальної скрути. Люди у всьому світі опинилися у

невизначених складних умовах, ізольовані, беззахисні, сковані страхом перед загрозою небезпечної хвороби. Такі обставини зумовлюють майже цілковиту владу держави над людиною, яка стає залежною від її турботи, вчасного надання медичної допомоги та, загалом, ефективної організації забезпечення важливих життєвих потреб та умов життєдіяльності. Така ситуація головним чином актуалізує проблему прав людини як ціннісного засадничого механізму, який стоїть на сторожі базових людських потреб, має захищати і забезпечувати той необхідний мінімум, без якого людина не може існувати та розвиватися як особистість.

Права людини – це універсальні загальнолюдські цінності, які допомагають особистості вимірювати світ, співвідносити себе з явищами та подіями, сприяють співіснуванню з іншими людьми у суспільстві та, водночас, дозволяють зберегти гідність кожної людини, захищають від посягань та забезпечують мир і сталий розвиток людських спільнот. Суперечливо, але «права людини – це те, що захищає нас від свавілля влади, і, разом з тим, гарантується виключно державою. Це те, що народжується разом з нами і, водночас, те, за що ми маємо постійно боротися» [1, с.10]. Як зазначив В.Осятинський: «Концепція прав людини ґрунтується на трьох основних положеннях: Перше – будь-яка влада є обмеженою. Друге – кожна людина має свій автономний світ, в який не може втручатись жодна влада. Третє – кожна людина захищаючи свої права, може висувати претензії державі, домагатись дотримання своїх прав» [1, с.13]. В умовах пандемічних обмежень та, почасти, жорсткого карантину, права людини повинні поставати своєрідним гарантом, які обмежують свавілля державної влади, а забезпечують реалізацію певних свобод кожної людини та можливість отримати належні їй права, зокрема, право на захист свого життя і здоров'я, право на захист власної гідності, право на вільний розвиток своєї особистості, право на свободу думки і слова, право на свободу та особисту недоторканність, таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, недоторканність житла тощо [2].

Раптово ставши «оголеною» перед хворобою та владою, людина хоче бути принципово впевненою у своєму захисті та підтримці з боку держави: наданні якісних медичних послуг, вчасному отриманні правдивої інформації, гарантуванні збереження робочого місця та заробітної плати або необхідної матеріальної підтримки у разі її втрати, отриманні якісної освіти для дітей та молоді, прагне не стати заручником маніпулювання ситуацією та використання пандемії в політичних чи економічних інтересах держави тощо. Обмеження та заборони, які пропонує держава, мають бути узгодженими із суспільними потребами та ризиками, доцільними з погляду гарантій свободи, співвіднесеними із уявленнями про добро і справедливість.

На молодіжному порталі Council of Europe зазначається, що «права людини як броня – вони захищають нас; вони як правила – говорять нам, як себе поводити; і вони як арбітри – ми можемо до них звертатися. Вони абстрактні – як емоції, і як емоції вони належать всім й існують, що б навколо не відбувалося. Вони подібні до природи, тому що їх можна зневажити; та до духу, тому що їх неможливо зруйнувати. Подібно до часу, вони однаково ставляться до всіх нас: багатих і бідних, старих і молодих, білих і чорних, високих і низьких. Вони пропонують нам повагу і вимагають від нас ставитися з повагою до інших. Вони подібні до доброти, правди і справедливості: ми можемо розходитися в думках стосовно їхнього визначення, але ми впізнаємо їх, коли бачимо, що їх порушують» [3].

В кризових умовах людина відчуває та реагує на зовнішній світ гостріше. Щодня перед нею стоять конкретні завдання, вона стикається з певними обставинами, прямо чи опосередковано спілкується з різними людьми, реагує на різну інформацію та конкретні дії щодо себе та своїх ближніх. У цей час на перший план виходять життєві цінності, які постають своєрідними маркерами аналізу ситуації і нашого світовідчуття, визначають наш характер, здатність реагувати чи терпіти. Коли є відповідність ціннісним переконанням людини, вона почуває себе гідно, її життя є змістовним і наповненим. А якщо якісь дії чи

вчинки інших принижують її гідність людини, вона почуває себе некомфортно і це підказує їй, що не все гаразд в її оточенні чи загалом у світі і це суперечить правам людини.

Права людини є невід'ємними від індивіда, вони позанаціональні і позатериторіальні, мають природну сутність та існують незалежно від закріплення в законодавчих актах держави, є об'єктом міжнародно-правового регулювання та захисту [4, с. 540]. Права людини зафіксовані у національному законодавстві країн світу та міжнародних угодах і репрезентують найбільш гуманітарно-антропологічну концепцію, «в рамках якої людина розглядається як така, безвідносно до її етнічних, расових, релігійних та будь-яких інших відмінностей або належності до локальної культурної традиції» [5, с.506]. В.Сокурєнко підкреслює універсальну цінність прав людини. Вони мають значення для будь-якого суспільства громадянського типу, незалежно від національно-культурного контексту. Дискусійним постає лише питання, у разі вироблення узагальнюючих юридичних положень, з якої теорії прав виходити та які стандарти у цій сфері вважати взірцем, але автор зазначає, що будь-які складнощі правотворчого процесу «не виключають ідеї можливого використання прав людини як цінності, спільної для всього світу» [6, с.8].

Цивілізаційна криза, яка охопила сучасне суспільство, попри негативні наслідки, все ж має і позитивну роль. Як засвідчує Т.Тюріна, «вона є еволюційно необхідною фазою, стимулюючим чинником подальшого розвитку цивілізації – сигналом, який свідчить про доцільність докорінної зміни світоглядних установок людства, системи його цінностей і пріоритетів у сфері ідеології, освіти, наукових пошуків, соціальних перетворень, а також про необхідність переосмислення законів життя людини на Землі, характеру взаємин людини, природи, суспільства і Всесвіту на духовних засадах» [7, с. 219]. Для сучасного соціуму важливими ціннісними орієнтирами мали б стати морально-правові імперативи гуманітарної парадигми, які допомогли б вибудувати ієрархію базових вартостей і потреб, актуалізували б важливі для людини і суспільства норми й правила поведінки, запобігли б можливості самознищення людства і скерували б його на подальший гуманітарний розвиток [8, с. 293].

Переформатування повинно відбутися і у прагненні світової спільноти зміцнити вияв поваги до прав людини, визнанні їх як абсолютної універсальної цінності та беззаперечного фундаментального механізму в утвердженні цінності людини та унеможливленні спалахів глобальної деструкції у сучасному інформаційно-техногенному світі. З огляду на те, що погляд на права людини як наріжний принцип світової політики утвердився після Другої світової війни (Загальна декларація прав людини 1948 р., Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р., Міжнародний пакт про економічно-соціальні та культурні права 1966 р., Європейська конвенція про захист прав людини та основних свобод 1950 р.), а зараз уже ХХІ століття із своїми особливостями та загрозами, постає необхідність у напрацюванні і затвердженні нового міжнародного документа з прав людини, який став би гарантом для людини з врахуванням сучасних викликів. Також актуальним є перегляд способів захисту прав людини в нових цивілізаційних умовах життєдіяльності, як у глобальному масштабі, так і в межах України як європейської правової держави.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кожен має право знати свої права. Буров С., Реуцький К., Войтенко О., Бутова Р. К.: КВІЦ, 2012. 106 с.
2. Конституція України: Офіційний текст. К.: КМ Publishing, 2013. 96 с.
3. Що таке права людини? КОМПАС: Посібник з освіти в області прав людини за участі молоді. URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/what-are-human-rights->
4. Теорія держави та права: Учебник для вузів. Под ред. проф. В.М. Корельського, В.Д. Перевалова. 2-е изд., изм. и доп. Москва: НОРМА, 2002. 616 с.
5. Філософський енциклопедичний словник. Голова редколегії В.І.Шинкарук. Інститут філософії ім.Г.С.Сковороди НАНУ, 2002. 746 с.
6. Сокурєнко В.В. Права людини як фундаментальна цінність. Національні та міжнародні механізми захисту прав людини. Харків, 2016. С.7-9. URL:

http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/2340/prava_lyudini_yak_fundamenta_l_na_cinnist.pdf?sequence=2&isAllowed=y

7.Тюріна Т.Г. Криза духовності сучасного суспільства: реалії і шляхи виходу (ноосферний підхід). Духовність особистості: методологія, теорія і практика. 5 (86)-2018. С.214-223. URL: file:///C:/Users/admin/Downloads/domtp_2018_5_23.pdf

8. Морська Н.Л. Морально-правові імперативи гуманітарної освіти. Суперечності взаємодії моралі і права в сучасному суспільстві: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 22 травня 2020 року. НЮУ ім.Ярослава Мудрого. Харків: Друкарня Мадрид, 2020. 506 с. С.291-294.

ЦІННІСНА РОЗГУБЛЕНІСТЬ ТА ДЕЗОРІЄНТАЦІЯ В УМОВАХ МЕДІА-ВІРУСНОГО БУМУ

Катерина ГОНЧАРЕНКО

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

Сучасний інформаційний простір – це простір надмірної циркуляції інформації сумнівної якості, це простір фейків, симуляції, контенту маніпуляційного характеру, нівелювання та зміщення ціннісних орієнтирів. Це простір, який породжує необхідність медійної грамотності, фатчекерів, нових темпоритмів та ціннісно-якісних інформаційних впливань. Дана ситуація спричинена різними факторами, одним з них, що чітко викриває весь цей процес, є циркуляція медійних вірусів, які значно посилюють ефект дезорієнтації.

Певна частина інформації, яка циркулює в сучасному медіапросторі, це інформація метою «запуску» якої є принцип: «головне щоб вона приваблювала увагу». Медіа-віруси належать саме до такого типу інформації та поширюються в інформсередовищі точно таким же чином як і біологічні віруси. Володіючи яскравою цікавою подієвою оболонкою, вірус вводить в медіапростір приховані та закладені в ньому концепції та ідеології, які в свою чергу впливають на те, як людина вчиться, будує відносини один з одним, навіть на те, як вона сприймає реальність.

Викликаючи інтерес у споживача мас-медіа і поширюючись, подібно вірусній інфекції, медіаподія здатна викликати зрушення в масовій свідомості. В медіапросторі з задіяванням медіа-вірусів все відбувається за принципом «ефекту метелика»: один маленький ролик, знятий на побутову відео-камеру чи звичайнісінький мобільний телефон, а потім поширений через меружу Інтернет, здатний змінити ставлення людей до тієї чи іншої ситуації, або й взагалі призвести до змін політичної ситуації в країні.

Медіавіруси можуть поширюватися по інфосфері за допомогою коротких семіотичних фрагментів – мемів. На рівні індивіда пропоновані маскультом меми є будівельним матеріалом його власної свідомості, на рівні людства – формотворчим підґрунтям для свідомість суспільства. Меми акумулюють нові культурні ідеї, що викликають соціальні мутації, що, крім іншого, обумовлює культурну еволюцію суспільства. Ці новаційні медіа-наративи тим успішніше відображаються у свідомості мас, чим вони лаконічніші та емоційніші. На швидкість поширення мемів впливає ступінь їх тиражування масовою культурою. «Протеїновою оболонкою» медіа-вірусу може бути подія, винахід, технологія, система ідей, музична фраза, візуальний образ, наукова теорія, сексуальний скандал, стиль одягу або навіть поп-знаменитість – головне, щоб вона, оболонка, привертала увагу. Ці «медіа-вірусні» оболонки шукають будь-які здатні прийняти їх щілини і лазівки в поп-культурі і приліплюються в будь-якому їх місці, де їх зможуть помітити. Приліпившись, медіа-вірус вводить в інфосферу приховані в ньому концепції, що виявляються в формі ідеологічного коду – це не гени, як нам це може здатися на перший погляд, але їх концептуальний еквівалент, який ми зараз називаємо «мемами». Подібно справжньому